

Gymnasieskolans program riktade mot industrin

LOs arbetsgrupp om de yrkesförberedande programmen i gymnasiet

Ansvarig från LOs ledning: ULLA LINDQVIST

Projektledare: KRISTINA MÅRTENSSON

Innehållsförteckning

1. Inledning
2. Sammanfattning
3. Hur är det på ett yrkesprogram riktat mot industrin idag?
4. Arbetslivet efter ett gymnasieprogram riktat mot industrin
5. Vad kan bli bättre?

Bilaga1:

De nationella gymnasieutbildningarna riktade mot industrin

1. Inledning

LO har fått i uppdrag från LO-kongressen att se över de yrkesförberedande utbildningarna på gymnasieskolan. Vi har tidigare tagit fram två rapporter med statistik på betyg och avhopp från de yrkesförberedande utbildningarna, efterfrågan på arbetskraft och LO-fackens syn på dessa utbildningar.

Vi har i vårt arbete valt att dela in de yrkesförberedande programmen i fyra grupper:

- **Industri**
- Bygg
- Service och
- Vård

Vi kommer att gå igenom respektive sektors program och trycka på vad vi tycker är bra, respektive dåligt och föreslå hur det skulle kunna se ut istället eller i vilken riktning man bör arbeta.

Vi kommer i denna rapport att gå igenom de olika utbildningarna på **industrisidan**, dit vi räknar energiprogrammet (EN), fordonsprogrammet (FP), industriprogrammet (IP) och livsmedelsprogrammet (LP).

Arbetsgruppen har bestått av:

Tommy Emanuelsson, Livsmedelsarbetarförbundet
Josefine Larsson, Metallindustriarbetareförbundet
Mikael Sterbäck, Pappersindustriarbetarförbundet
Yngve Daoson, Skogs- och Träfacket
Anna Hellström, Transportarbetareförbundet
Lars-Åke Henriksson, LO
Kristina Mårtensson, LO

2. Sammanfattning

Det finns ett antal problem på de yrkesförberedande utbildningarna som riktar sig mot industrin. Det är framförallt;

- Industriprogrammets absolut största problem är det låga söktrycket och små utbildningar leder till att det blir svårt att hålla hög kvalitet.
- Avhoppet är stora. På flera av de industrirelaterade utbildningarna är det mellan 30-40 procent av eleverna som inte slutför sina studier.
- Efterfrågan på arbetskraft och utbudet av utbildningsvägar stämmer dåligt överens. På industrisidan finns en stor efterfrågan på arbetskraft inom nästan alla yrkesområden samtidigt som andelen elever på industriprogrammen sjunker.

Bilden av industrin är idag på många sätt negativ. Men det finns också en ”baksida” som är positiv som vi sällan talar om. Det finns jobb – de har högre lön, använder dator, man trivs och det finns möjligheter till utveckling och självständiga arbeten. Så här ser det ut:

- Av eleverna som gått ut gymnasiet och fått ett arbete är 88 procent ”mycket” eller ”ganska” nöjda med sitt arbete. Allra mest nöjda med sitt arbete är de som gått fordonsprogrammet där 93 procent är ”mycket” eller ”ganska” nöjda med sitt arbete.
- Om man granskar industriutbildningarna förmedlar de en mycket positiv bild av hur stor andel som har arbete. 76 procent av de som går ut fordon har arbete, 70 procent av de som gått industri- och energi programmet och 65 procent av de som gått livs har arbete. Detta kan jämföras med genomsnittet som var 58 procent för eleverna från de yrkesförberedande programmen.
- Om man tittar på de industrirelaterade utbildningarna är de som gått både fordon, industri och livs ”mer nöjda” över sin utbildning än genomsnittet från de yrkesförberedande utbildningarna. Allra ”mest nöjda” med sin utbildning är de som gått det industriinriktade programmet – 40 procent jämfört med snittet 38 procent.
- Linjerna från industrisidan visar upp en mer positiv bild än genomsnittet när det gäller tillsvidareanställning. 79 procent av de som gått industriprogrammet har en tillsvidareanställning och 78 procent av de som gått fordonsprogrammet, jämfört med snittet på 58 procent för de som gått på yrkesförberedande utbildningar. När det gäller energi- och livsmedelsprogrammet har 61 procent en tillsvidareanställning.
- När det gäller frågan om datoranvändning är det inte så stora skillnader mellan datoranvändandet om man gått en yrkes- eller studieförberedande utbildning. Bland dem som gått en yrkesförberedande utbildning är det 54 procent som svarar att arbetet ställer krav på att använda dator, jämfört med 57 procent bland dem som gått studieförberedande program. Störst är dataanvändandet bland dem som gått industriprogrammet, 59 procent, och lägst bland dem som gått energi- och livsmedelsprogrammet, drygt 35 procent.

- Om man ser närmare på eleverna som gått på de industrirelaterade programmen så har flertalet en lön som överstiger snittet jämfört med snittet för eleverna från de yrkesförberedande utbildningarna. Snittet för de yrkesförberedande utbildningarna är 16700 kronor per månad. De som gått ut industriprogrammet tjänar 18600 kronor per månad, fordon 17600 kronor per månad och energi 18100 kronor per månad. De som gått livsmedelsprogrammet 700 kronor/månad mindre än snittet från de yrkesförberedande utbildningarna.

Det är inte så illa men det går att bli bättre. Och framförallt måste en rad åtgärder komma till för att höja kvaliteten och öka attraktionskraften. Det handlar bland annat om;

- Fack, arbetsgivare och skola måste samarbeta och samla krafterna regionalt.
- APU:n bör certifieras och tidigareläggas. Företagen får betalt för de kostnader man har när man tar emot APU-elever.
- Undervisningslokaler måste bli mer attraktiva och främja en integrerad undervisning mellan karaktärs- och kärnämnen.
- Öka rekryteringen genom ambassadörer, aktiv prao och ett ökat samarbete med syo-funktionen i skolan.

3. Hur är det på ett yrkesprogram riktat mot industrin idag?

På industriutbildningarna på gymnasiet går idag cirka 19000¹ elever, vilket är 8 procent av antalet ungdomar i gymnasieskolan på nationella program. Den största utbildningen som är riktad mot industrin är fordonsprogrammet där 3,4 procent av gymnasieeleverna gått, näst störst är industriprogrammet med 2,3 procent av eleverna och därefter energi- och livsmedelsprogrammet med vardera knappt 1 procent av eleverna gick ut år 2003.

Program	Andel elever	Utländsk bakgrund	Kvinnor
Energi	1%	0,40%	0
Fordon	3,40%	2,60%	0,30%
Industri	2,30%	0,90%	0,20%
Livs	1%	0,30%	0,60%

Källa: Skolverket

Tabellen visar att både elever med utländsk bakgrund och kvinnor är underrepresenterade på de flesta utbildningarna. Endast på livsmedelsprogrammet är andelen kvinnor större.

Ett av de stora problemen är stora avhopp från de industrirelaterade utbildningarna, mellan 30–40 procent slutför inte utbildningarna inom fyra år. Vad som händer med dessa elever mäts idag inte av Skolverket. Det man kan se är att cirka 75 procent² av eleverna som påbörjade gymnasiet 1998 hade fått slutbetyg inom fem år, dvs våren 2003. Av detta kan man dra slutsatsen att en hel del elever som hoppar av förmodligen börjar om på en annan utbildning.

Industriprogrammets absolut största problem är det låga söktrycket. På de traditionella utbildningarna riktade mot industrin kommer i princip alla in som söker. Det är små utbildningar och för de som går där är det inte alltid ett förstahandsval. Små utbildningar leder till att det blir svårt att hålla hög kvalitet.

Det är svårt att veta vad som påverkar valet av utbildning till gymnasiet. Det vi kan se idag är att utbildningar mot industrin på gymnasiet inte är populära och söktrycket är ju också lågt till de tekniska utbildningarna på universitetet. Öintresset för industrin har säkert också att göra med den bild man får av industrin via media där man mest pratar om vilka industrier som ska läggas ned. Ungdomar säger att de vill ha jobb med inflytande, delaktighet och utveckling i arbetet och dessa egenskaper tror man inte är möjliga att förverkliga i industrin.

Det finns också en tendens till att enkönade utbildningar blir allt mindre populära och de utbildningar som är mest intressanta är de utbildningar där det är både flickor och pojkar.

¹ Hur står det till med yrkesutbildningarna i gymnasieskolan, LO, statistik Skolverket

² Skolverket, SIRIS databas

För rätt rekrytering till gymnasiet ställs höga krav på en bra studievägledning i grundskolan. Under vårt arbete har vi kunnat se studievägledarnas viktiga roll. Fack, arbetsgivare och före detta elever från gymnasieskolorna har också en viktig roll i att vara ute i skolor och på mässor och andra sammandrag och berätta om utbildningarna och yrkeslivet för att öka rekryteringen.

Vi anser att man bör jobba mer aktivt med prao under högstadiet och använda delar av den tiden till att introducera gymnasieutbildningar. I Skaraborg har man från elprogrammet lagt upp praoperioder där man har introduktion på gymnasiet och får göra praktiska övningar, sedan genomför man prao på elföretag och elgrossister, ett studiebesök görs på elektronik- eller dataföretag och därefter görs en utvärdering. Denna modell skulle kunna prövas också för industriutbildningarna. Vi anser med andra ord att man ska kunna ha ”prao” också på en yrkesförberedande utbildning. Detta är också bra för att öka antalet praoplatser eftersom det är svårt att hitta praoplatser till alla elever och skolan styr ju kommunen själv över.

APUn – kännetecknet!

Den yrkesförberedande utbildningen har kännetecknats av ett nära samarbete med arbetslivet. Inom de industriella yrkena, som dominerade yrkesutbildningen under 1950- och 60-talen, var som regel all undervisning i praktiska ämnen förlagd till företag. Genom 1970 års gymnasiereform blev yrkesutbildningen hänvisad till skolförlagd verksamhet. Gymnasiereformen 1991 innebär en återgång till en tidigare ordning genom att viss del av utbildningen sker på arbetsplatser utanför skolan.

Idag är det så att minst 15 procent eller 15 veckor av undervisningstiden på ett gymnasieprogram med yrkesämnen utgörs av arbetsplatsförlagd utbildning, kallas vanligen APU. Det är skolan som beslutar hur de 15 veckorna ska fördelas på de tre utbildningsåren. APU är kännetecknet för de yrkesinriktade utbildningarna och är i regel mycket populärt. Det går idag inte att få fram fakta på om alla elever får den APU de har rätt till. Vad vi förstår är det ibland svårt att få fram platser och då försöker man varva de platser man har så att eleverna kommer ut på en arbetsplats under en kortare tid – ibland bara någon vecka.

Det är skolan som ansvarar för anskaffandet av tillräckligt antal APU-platser och att dessa uppfyller kvalitetskraven dvs att genomförandet sker med utgångspunkt från de utbildnings- och undervisningsmål som fastställts, nationellt eller lokalt. En viktig förutsättning för att APU ska fungera är att skolorna har ett fungerande samarbete med det lokala arbetslivet. Samarbetet med näringslivet och möjligheterna för näringslivet att delta i skolans utbildning är ofta konjunkturkänsligt.

Då det fungerar bra har skolorna en regelbunden kontakt med arbetsplatserna där APU ska ske. På Ester Moseasons gymnasium i Göteborg t ex är det en lärare som har ansvar för att besöka alla arbetsplatser och kontrollerar vilka moment som ska gås igenom.

Tanken är att APU ska genomföras under ledning av en handledare som är kunnig inom yrkesområdet och det är skolhuvudmannens ansvar att försäkra sig om att handledaren

har den kompetens som krävs. Vi anser att det är viktigt att handledaren som är ute på företagen, arbetsplatserna, får den kunskap som behövs för att kunna vara handledare och ha kunskap om vilka moment som ska gås igenom. APU:n ska bestå av såväl nyinläring som färdighetsträning. Idag är oftast handledarna så "stressade" att de aldrig kan komma när skolorna erbjuder utbildning.

Utvecklingen på arbetsplatserna under 1990-talet med mer stress och stora neddragningar innebär att de anställdas arbetstid är hårt in-tecknad och det blir ibland svårt att få till stånd en fungerande arbetsplatsförlagd utbildning vilket inneburit att det funnits ringa eller ingen tid för handledning av elever ute på arbetsplatserna. Lärarna å sin sida har haft svårt att upprätthålla en kontinuerlig kontakt med handledare och elever under APU-tiden på grund av skolornas besparingar.

Enligt underökningar från de yrkesförberedande programmen är APU:n en viktig och attraktiv del av utbildningen. Eleverna anser att APU:n³ har en stor betydelse för val av program och om man är nöjd med utbildningen. APU:ns betydelse växer för varje år under gymnasietiden. Första läsåret har den relativt liten betydelse och tredje året säger trefjärdedelar av eleverna att det har "stor betydelse" eller "mycket stor betydelse"

Elever anser sig väl mottagna av sina handledare, man anser att det är bra att en del av grundutbildningen finns på arbetsplatserna och man anser att APU-perioderna har stor betydelse för kunskaper i yrket. Det som framkommer kritik om är vad handledarna vet om vad man lärt sig i skolan – där anser man att informationen brister.

Nästan hälften⁴ av handledarna uppger emellertid att de har dålig eller mycket dålig kännedom om innehållet i kursplanerna. Innehållet i APU:n baseras istället på skolans och yrkeslärarens kännedom om de olika arbetsplatsernas produktion och verksamhet. Merparten av elevens utbildning på arbetsplatsen styrs således bara indirekt av programmets kursplaner.

Av utvärderingsstudierna framgår att eleverna uppfattar skolans utbildning jämförd med den arbetsplatsförlagda utbildningen som en annan värld. Kanske ligger förklaringen i att eleverna får tillämpa sina kunskaper och slipa sina yrkesfärdigheter från skolan på en "riktig arbetsplats". Oftast klarar man av de uppgifter man gör vilket givetvis stärker självkänslan och yrkesidentiteten. Även om eleverna har yrkespraktik i skolan kan inte skolverkstaden, skolrestaurangen, skoljordbruket eller skolbageriet konkurrera med en riktig arbetsplats.

När den arbetsplatsförlagda utbildningen fungerar bra blir elevernas APU-period en bekräftelse på att de i sin utbildning tillägnat sig den kunskap som krävs i ett yrkessammanhang på en arbetsplats. APU-perioden är då inte bara ett inläringstillfälle utan fungerar som en "initieringsrit" till yrkeslivet.

³ Skolverkets rapport 153 från 1998

⁴ Samverkan skola och arbetsliv. Skolverket 1998 s 6

Enligt vår bedömning bör APU:n placeras tidigare än vad den gör idag. Det skulle dels vara bra för de som är "skoltrötta" att få en nytändning och dels skulle eleven snabbt kunna känna om det är rätt eller fel utbildning. Det man börjar med då skulle vara mer av en "miljöpraktik" där man lär känna ett yrke och den kultur som råder på arbetsplatsen. Vi tror också att en tidigare praktik skulle öka förståelsen för behovet av vissa kärnämnen i yrket, t ex om manualen till en maskin bara finns på engelska inser man snabbt nödvändigheten i att kunna språk.

Vår arbetsgrupp anser att det kan vara rimligt att arbetsplatsen får betalt för de kostnader man har när man tar emot APU-elever. Det skulle också göra det möjligt för mindre företag att ta emot APU-elever. Om ersättning ska utgå skulle det också vara rimligt att certifiera arbetsplatserna som tar emot APU-elever, vi skulle få APU-certifierade företag.

Det kan vara rimligt att de lokala utbildningsråden, eller dess motsvarighet som finns lokalt, är de som certifierar arbetsplatserna som tar emot elever. Detta kommer då att ställa högre krav på arbetsplatsen och de som är handledare. Nationella krav bör ställas upp. Handledarna ska ha kunskap om vad som ska gås igenom inom APU-tiden och delta i den utbildning som skolan ger. Ett sätt kan vara att starta yrkeskollegium på kommunal nivå där man har uppföljning av hur det har gått, vad behövs för handledning, vad ska ändras på och så vidare. Det LO ställer krav på är att APU:n är planerad, genomförd och uppföljd. Viktigt är också att det i övrigt sker en seriositetskontroll av företagen som erbjuder APU-platser, eftersom det är elevernas introduktion i arbetslivet. Det ska vara seriösa företag som bland annat inte handskas med svarta pengar, de ska ha kollektivavtal och följa arbetsmiljölagen.

Goda exempel på Industriutbildningar i gymnasiet

På många orter har man minskat antalet platser på de gymnasieprogram som vänder sig till industrin på grund av för få sökande. I takt med att eleverna minskat har det varit svårt att upprätthålla kvalitén på utbildningarna.

Avgörande för bra utbildningar för industrin är ett nära samarbete mellan arbetsgivarna i branschen, facket och skolorna, för att kommunerna ska kunna bygga upp en bra egen utbildning.

Göteborgs kommun har varit pionjärer när det gäller att arbeta med de yrkesförberedande utbildningarna som riktats mot industrin. Kommunen såg tidigt vad som var på väg att hända med industriutbildningarna och har försökt att ta ett samlat grepp. Fysiskt har man samlat stora delar av verksamheten på Lindholmen i Göteborg – det gamla varvsområdet. Här finns de tekniska inriktningarna på gymnasieskolan, kommunal vuxenutbildning, delar av Chalmers och ett företagscenter. I nya lokaler har man här samlat de nationella programmen som fordons-, energi- och industriprogrammet. Därutöver har man i samarbete med företagen startat tre lokala inriktningar.

- YTG – Yrkestekniskt gymnasium som har en stark koppling till näringslivet och branscherna. Karaktärsämnen har hämtats från el-, energi-, och industriprogrammet. Skolan erbjuder 2900 poäng vilket är 400 fler poäng än övriga gymnasieprogram. Under år 2 och 3 får man praktisera sammanlagt 16 veckor med lärlingslön och dessutom tillkommer APU.
- MTG – Motorbranschens Tekniska gymnasium. MTG är en ny fordonsteknisk utbildning i samarbete mellan motorbranschen och Göteborgs stad. Utbildningen erbjuder två inriktningar, 15 platser för fordonstekniker och 20 platser för skadeutbildning. Skolan framhåller lite längre skoldagar med schemalagd läxläsning så att kvällarna blir fria. Eleverna garanteras praktikanställning med lön. Skolans program har utökats med 500 poäng för att skapa spetskompetens hos eleverna.
- GTG – Göteborgs tekniska gymnasium är ett bolag som ägs och drivs av AB Volvo och Volvo Personvagnar AB tillsammans med Göteborgs Stad. Arbetet i skolan är till stor del projektinriktat och som studerande förväntas man delta med egna initiativ och ta ett stort eget ansvar för studierna. I skolan möter man lärare både från näringslivet och skolan. En av grundidéerna vid GTG är lärande i arbete och därför varvas teori med APU. Ungefär 20 procent av studietiden är APU. Under tredje året kan eleverna få möjlighet att genomföra praktikperioden utomlands. Under en del av studietiden får man lön.

I Mälardalen har ett antal intressenter; Teknikföretagen, Mälardalsrådet, Allmänna industrigruppen, Industrifacket, Lernia och Metall - påbörjat ett utvecklingsarbete som kallas Teknikcollege. En av anledningarna till att Metall⁵ engagerade sig i detta var att man såg hur antalet elever på industriprogrammet sjönk, samtidigt som de som gick ut från programmet inte hade de kunskaper som arbetsgivarna efterfrågade. Konsekvensen blev en negativ spiral där många kommuner valde att lägga ned programmet istället för att satsa på att vidareutveckla det. Under åren 1994 till 2003 sjönk elevantalet drastiskt från cirka 4500 till cirka 1500 elever.

En grundtanke med Teknikcollege är att utnyttja befintliga resurser mer effektivt för att skapa en utbildning som är attraktiv och som bidrar till att säkra tekniskt inriktade företags behov av arbetskraft. Detta uppnås genom att kommuner samverkar och har ett regionalt perspektiv på utbildningarna.⁶ Genom bättre utnyttjande av de resurser som finns är möjligheterna större att kunna erbjuda eleverna maskiner och utrustning som håller hög kvalitet och som har förutsättningar att kunna locka till sig elever. Det handlar också om att utveckla den arbetsplatsförlagda utbildningen.

⁵ Ola Asplund, utredningschef Metall, LO-seminarium 2005-03-30

⁶ Ansökan regionala tillväxtprogrammet Örebro län 2005-02-01

Teknikcollege är ett samlingsbegrepp för kompetenscentra som erbjuder ungdomar och vuxna tekniska och processinriktade utbildningar på alla nivåer med inriktning mot teknikintensiva branscher. Utgångspunkten är gymnasieskolans program, men man kopplar också på eftergymnasiala utbildningar. Det kan vara exempelvis KY-utbildningar, arbetsmarknadsutbildningar och vuxenutbildningar. Samtliga utbildningsformer har en koppling till de regionala teknikföretagens profil.

Inom ramen för Teknikcollege vill man skapa något nytt och ersätta de gamla industri- och teknikprogrammen med något nytt som inkluderar det bästa från bägge. Man jobbar med en grundutbildning och den kan utvecklas åt ett praktiskt och ett teoretiskt håll och man vill bredda synen på teknikämnet och ha ett brett utbud av kurser. Man lyfter också här fram att jobba utifrån problembaserat lärande och poängterar vikten av bra lärmiljöer.

En styrka med Teknikcollege är de goda kontakterna med Teknikföretag på orten. Dessa ger möjlighet till praktik, projektarbeten och sommarjobb ute på företagen. Det sker också kompetensutveckling av företagens anställda på skolan. En del av detta arbete finns idag förverkligat på Tullängsskolan i Örebro.

I projektet Teknikcollege⁷ börjar man med att starta upp några få teknikcollege som kan bilda modell för övriga. Man poängterar vikten av att också ha med de eftergymnasiala utbildningarna. Projektet har fått stöd från den av regeringen tillsatta yrkesutbildningsdelegationen för att Teknikcollege ska kunna stå som modell på andra orter i landet. Metall har som ambition att det ska startas Teknikcollege i cirka 20 viktiga industriregioner runt om i landet till år 2010.

I Örebro finns också något som heter KomTek, Kommunal Teknikskola istället för kommunal musikskola, där man jobbat för att öka intresset för teknik hos barn och unga och särskilt för flickor. Idén kom från Nutek och man var inspirerad av den kommunala musikskolan. Man har gett kvällskurser för barn och ungdomar och fortbildning för lärare. Kurserna har handlat om legobiten, tekniklek, mitt drömhus, Komtek zoo, lysande design, kul spel och kulspel och mycket annat.

I Örebro tror man att det handlar mycket om⁸ att bygga upp ett mervärde för eleverna och framförallt att påverka attityderna hos industrin. När det gäller att påverka attityderna har företagen ett stort ansvar för att marknadsföra sig som arbetsplatser. Här har man också jobbat med en kvinnlig ambassadör – f d elev - som är ute på högstadiet och berättar om hur det är på gymnasiet.

Det finns runt om i landet ett antal fristående gymnasier som är kopplade till större företag såsom SKF, Volvo och Saab. Flera av dessa skolor driver idag en mycket bra utbildning med hög kvalitet. Eleverna får sommarjobb, får viss ekonomisk ersättning och erbjuds fler studietimmar än vid de vanliga skolorna. Flera av dessa skolor har blivit mycket populära och har 2-3 sökande per plats. Eleverna som går där har i grunden höga betyg från grundskolan och många väljer också att direkt efter gymnasiet studera vidare.

⁷ Teknikcollege planeringsmöte 2004-12-08

⁸ Teknikcollege rev 2005-01-26

Flera av friskolorna erbjuder också utökade timplaner som t ex SKF gymnasiet som erbjuder 3500 timmars undervisning jämfört med 2500 timmar som är basen i den vanliga gymnasieskolan. På SKF lyfter man förutom den tekniska delen också upp ämnen som kommunikation, gruppsamverkan, pedagogik och livskunskap.

Det finns en hel del från dessa skolor att lära när det gäller hur man undervisar i kärnämnen (de teoretiska) där man blandar praktik och teori på ett föredömligt sätt. Lärarna i karaktärsämnen (de praktiska) har också en nära kontakt med industrin och är uppdaterade på den senaste tekniken och känner sig hemma i moderna industrimiljöer. Men svagheter med dessa skolor är ju att de är känsliga för när företagen går sämre och företagen inte längre vill vara med och betala.

I samband med Industridagen den 19 oktober 2004 presenterade Industrikommittén⁹ ett program för statsminister Göran Persson. Titeln är "Forskning för konkurrenskraft - industrins offert till Sverige" och syftet är att betona vikten av handling kring industriforskning i Sverige. Här lyfter man fram teknikcollege som en av sju punkter.

Inom vissa branscher räcker det inte med att samordna regionalt, då bör man ha ett nationellt resurscentrum med riksintag. Tanken är att ett sådant centrum ska vara en resurs till underliggande nivåer. Detta gäller yrken där det endast behövs utbildas en handfull varje år, som t ex sadelmakare. Det kan innebära att en del av utbildningen kan ske på hemorten och sedan specialiseringen på annan ort.

Det saknas idag också ett regionalt ansvar för utbudet av utbildningar i regionen och hur efterfrågan ser ut på arbetsmarknaden. En idé är att KY-myndigheten (myndigheten för kvalificerad utbildning) får ett regionalt uppdrag när det gäller gymnasieutbildningar.

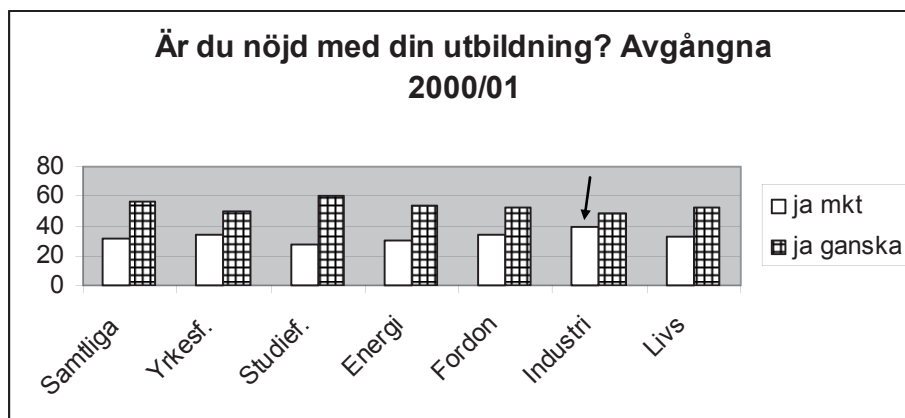
På de ställen där man har jobbat med att förändra och förbättra industriutbildningarna så har det ofta resulterat i en utökad timplan. Mycket talar för att ökar kvalitén på dagens utbildningar så bör mer undervisning schemaläggas under gymnasietiden. Ett utökad antal timmar tycks leda till en högre anställningsbarhet. Idag sker en rad utbildningar där efterfrågan på arbetskraft inte finns – viken inte verkar rimligt.

Inom flera områden anser man att eleverna inte fått med sig tillräckligt många timmar för att kunna vara "specialiserade". Genom att tidigarelägga val av inriktning och fler antal timmar tror vi att eleverna blir bättre förberedda när de kommer ut i arbetslivet. En annan väg är som på t ex livsmedelsprogrammet där man diskuterar ett fjärde år för bagare och inom charkuteri för att kunna få ett gesällbrev. Det bör vara möjligt att specialisera sig redan idag. Från företagen efterfrågas allt mer skräddarsydda utbildningar och färdigutbildad arbetskraft och frågan kommer upp om vad som samhället ska betala och vad företagen ska betala.

⁹ Industrikommittén är Industrins parter i samverkan.

4. Arbetslivet efter ett gymnasieprogram inriktat mot industrin

Om man ska titta på kopplingen arbetsliv och skola är en av de allra mest intressanta frågorna om eleverna efter avslutade studier finner sig tillrätta på arbetsmarknaden. I nedanstående två diagram är eleverna tillfrågade om de "är nöjda med sin utbildning" och om de "är nöjda med sitt arbete"?

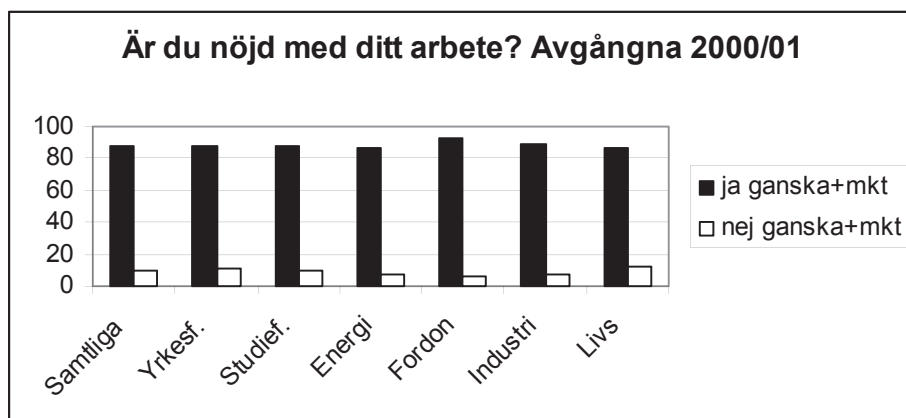

Källa: SCB UF 86 Fråga 18a mars 2004

I genomsnitt är 87 procent av samtliga elever "mycket nöjda" eller "ganska nöjda" med sin utbildning, av dessa är 31 procent "mycket nöjda" och 58 procent "ganska nöjda". När det gäller "mycket nöjda" elever är de elever som gått yrkesförberedande utbildning mer nöjda än de som gått studieförberedande – 38 procent mot 34 procent. Däremot är "ganska nöjda" fler på de studieförberedande utbildningarna.

Om man tittar på de industrirelaterade utbildningarna är de som gått både fordon, industri och livs "mer nöjda" med sin utbildning än genomsnittet från de yrkesförberedande utbildningarna. Allra "mest nöjda" med sin utbildning är de som gått det industriinriktade programmet – 40 procent jämfört med snittet 38 procent.

Vi har först tittat på om man är "nöjd med sin utbildning" och därefter ska vi gå igenom om "man är nöjd" med det arbete man har. Ett förbehåll är att alla inte jobbar inom den bransch man har utbildat sig inom.

Källa: SCB UF 86 Fråga 13a mars 2004

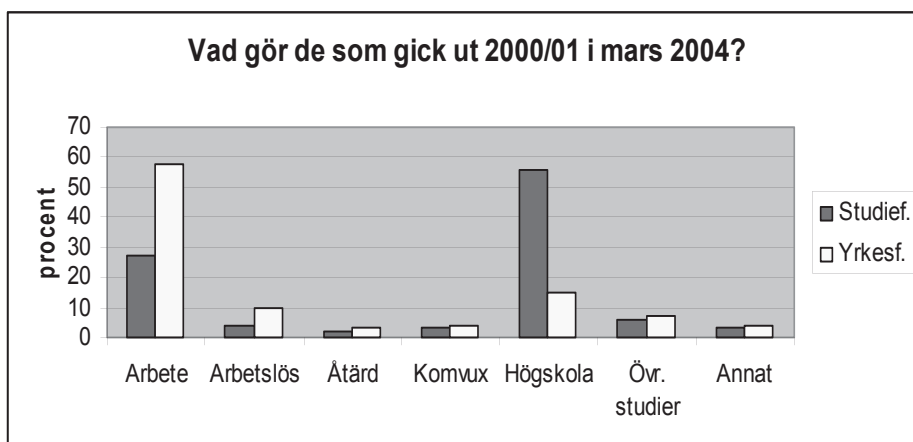
Om man tittar på samtliga avgångna elever är 39 procent mycket nöjda med sitt arbete, 49 procent ganska nöjda och endast 10 procent på den missnöjda skalan. Det finns i princip ingen skillnad mellan de elever som gått de studieförberedande utbildningarna och de som gått yrkesförberedande när det gäller huruvida man är nöjd med sitt jobb efter att man gått gymnasiet.

Fordonsprogrammet skiljer ut sig genom att eleverna där är ”mest” nöjda med sitt arbete. 93 procent av eleverna som gått fordon är mycket eller ganska nöjda med sitt arbete jämfört ned 88 procent för samtliga.

Vad gör eleverna fyra år efter gymnasiet

Ett av de stora problem som vi ser på industrisidan är att dagens gymnasieutbildningar inte kan möta den efterfrågan som finns på arbetsmarkanden. Det grundar sig framförallt på att det är få sökande till dagens utbildningar.

För att få en bild av vad som händer efter avslutad gymnasieutbildning ska vi granska vad som händer med eleverna som gått ut gymnasiet.

Källa: SCB UF 86 Fråga 1a mars 2004

Vi börjar med att granska skillnaderna mellan de som gått studieförberedande program (t ex. natur eller samhälle) och de som gått yrkesförberedande program (t ex vård eller bygg). Bland de som gick studieförberedande utbildningar var det 27 procent som arbetare fyra år efter avslutad gymnasieutbildning, jämfört med i snitt 58 procent bland de som gått yrkesförberedande utbildning. Att de som gått yrkesförberedande utbildningar i högre grad har ett arbete efter fyra år är rimligt.

Bland de som gått studieförberedande program är det 55 procent som gått vidare till högskola eller annan högre utbildning, jämfört med 15 procent från de yrkesförberedande programmen.

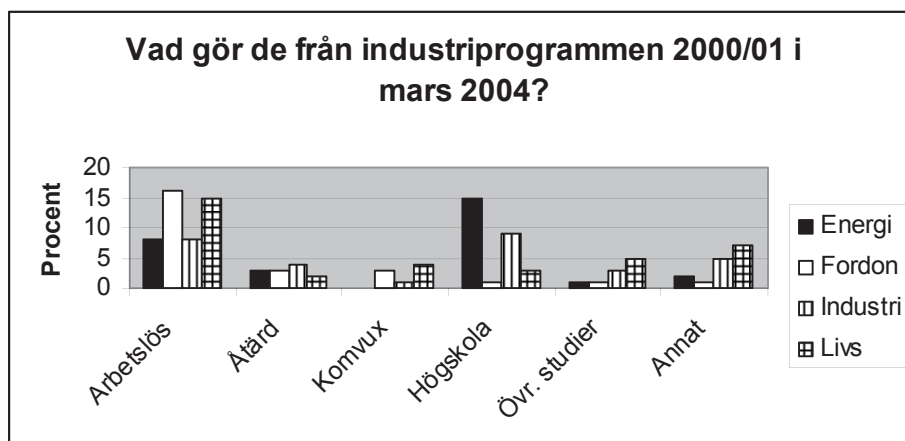
Oroande är att arbetslösheten är dubbelt så hög bland dem som gått yrkesförberedande program jämfört med dem som gått studieförberedande program. Av dem som gått studieförberedande var 4 procent arbetslösa jämfört med hela 10 procent av de som kom ifrån de yrkesförberedande utbildningarna. Det är en varningssignal att arbetslösheten bland dem som gått yrkesförberedande utbildning är mer än dubbelt så hög jämfört med de som gått studieförberedande utbildningar.

Det kan väl också tyckas lite märkligt att det är så lite skillnad när det gäller vilka elever som läser på komvux. Det hade kanske varit väntat att det skulle vara en större andel från dem som gått yrkesförberedande program. Idag är det 3 procent av dem som gått studieförberedande som läser på komvux jämfört med 4 procent bland de som gått yrkesförberedande program.

Om man granskar industriutbildningarna förmedlar de en mycket positiv bild av hur stor andel som har arbete. 76 procent av de som går ut fordon har arbete, 70 procent av de som gått industri- och energi programmet och 65 procent av de som gått livs har arbete¹⁰. Detta kan jämföras med genomsnittet som var 58 procent för eleverna från de yrkesförberedande programmen.

Vår slutsats är att fordon är en bred utbildning – en så kallad ”multi skill” utbildning. Eleverna kan mycket om olika saker och kan ta till sig nya uppgifter efter hand. Gruppen tycks vara attraktiv och i högre grad anställningsbara än andra.

¹⁰ SCB fråga 1a

Källa: SCB UF 86 Fråga 1a mars 2004

Däremot är arbetslösheten högre än snittet för fordons- och livsmedelsprogrammet. Arbetslösheten i genomsnitt bland de som gått yrkesförberedande program 10 procent. Bland de som gått fordons- och livsmedelsprogrammet är cirka 15 procent arbetslösa, jämfört med cirka 8 procent bland de som gått energi- och industriprogrammet.

Det är en relativt liten andel som går på komvux från programmen med industrianknytning. Störst andel är från livsmedelsprogrammet där 4 procent läser på komvux jämfört med 3 procent från fordonsprogrammet.

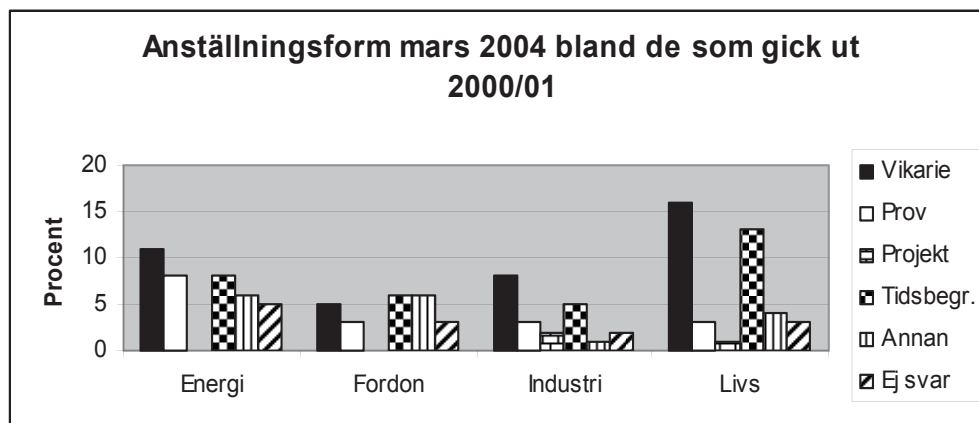
Bland programmen med industrianknytning är det väldigt blandat beroende på program om man går vidare till högskolan. Det är från energi- och industriprogrammet som det sker störst övergång till högskolan. Hela 15 procent av eleverna från energiprogrammet har gått vidare till högskolan efter fyra år, däremot bara en procent av eleverna på fordonsprogrammet. Det ska tilläggas att energi- och livsmedelsprogrammet är väldigt små program.

Får man fast jobb efter gymnasiet?

Vi har under senare år kunnat se allt fler anställningsformer och att ungdomar oftast inte får fasta jobb. Vi kommer därför att analysera vad för anställningar ungdomarna har fått fyra år efter att de avslutat sina gymnasiestudier.

Vi börjar med att analysera hur stor procent som fått en tillsvidareanställning, dvs ett fast jobb. Av samtliga hade 52 procent av de som gått ut gymnasiet 2000/01 en tillsvidareanställning i mars 2004. De som gått på yrkesförberedande utbildningar hade i något högre utsträckning en tillsvidareanställning, 58 procent, jämfört med 45 procent bland de med studieförberedande utbildning.

Linjerna från industrisidan visar upp en mer positiv bild än genomsnittet när det gäller tillsvidareanställning. 79 procent av de som gått industriprogrammet har en tillsvidareanställning och 78 procent av de som gått fordonsprogrammet. När det gäller energi- och livsmedelsprogrammet har 61 procent en tillsvidareanställning.

Källa: SCB UF 86 Fråga 3a mars 2004

Vilka olika typer av anställningsformer får de som inte fått ett ”fast jobb”? Om vi går igenom varje program så ser det ut så här;

- Den vanligaste kortare anställningsformen är vikariat och det gäller alla utbildningar. 11 procent av de från energiprogrammet går på vikariat, 8 procent har provanställning eller tidsbegränsad anställning.
- Från fordonsprogrammet har vi ju tidigare sett att flest får tillsvidareanställning vilket slår igenom i att få, runt 5 procent i varje kategori, har kortare anställningsformer.
- Även på industriprogrammet är vikariat den vanligaste formen för korttidsanställning, cirka 8 procent.
- I denna grupp är det eleverna från livsmedelsprogrammet som skiljer ut sig, vilket avspeglar att det var här som den minsta andelen fått tillsvidareanställning. 15 procent har vikariat och 13 procent tidsbegränsade anställningar.

Vi har också tittat på hur många timmar man jobbar per vecka. Även här är det eleverna från livsmedelsprogrammet som skiljer ut sig och som följd av att man inte har tillsvidareanställning inte heller har heltidsjobb. 28 procent av eleverna från livsmedelsprogrammet jobbar mindre än 34 timmar per vecka.

Om man lägger ihop de som jobbar över 35 timmar så är det 89 procent av de som gått fordonsprogrammet, 93 procent av de som gått industriprogrammet, 86 procent energiprogrammet men endast 69 procent av de som gått livsmedelsprogrammet som jobbar mer än 35 timmar i veckan.

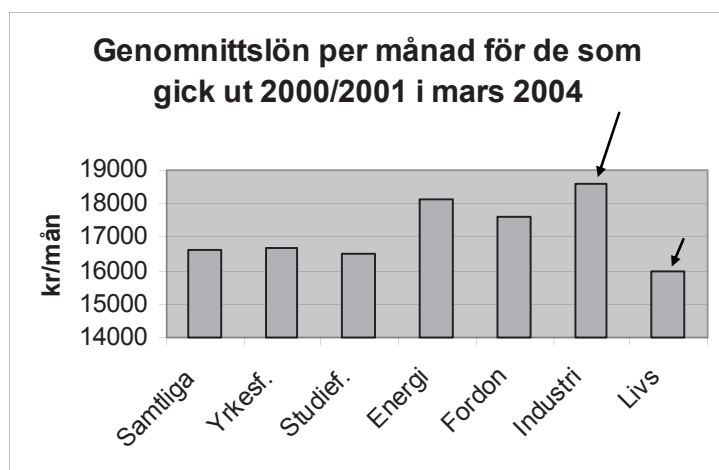
Vad tjänar man efter gymnasiestudierna?

Vi ska här nedan se över vad den genomsnittliga lönen är efter studierna på gymnasiet. Vi kommer dels att titta generellt på de yrkesförberedande utbildningarna jämfört med de studieförberedande och sedan närma oss utbildningarna på industrisidan.

Från statistiken¹¹ kan vi se följande intressanta mönster;

1. mest tjänar män som gått yrkesinriktade program, 17600 kr/mån
2. näst mest män som gått studieförberedande program, 17200 kr/mån
3. därefter kvinnor som gått studieförberedande program, 15900 kr/mån
4. och därefter kvinnor som gått yrkesförberedande program, 15100 kr/månad.

Slutsatsen är att mest tjänar man på att vara man – och sämst är att vara kvinna och gå ett yrkesförberedande program.

Källa: SCB UF 86 Fråga 5a mars 2004

Om man ser närmare på eleverna som gått på de industrirelaterade programmen så har flertalet en lön som överstiger snittet jämfört med snittet för eleverna från de yrkesförberedande utbildningarna. Snittet för de yrkesförberedande utbildningarna är 16700 kronor per månad och från de studieförberedande 16500 kronor per månad. De som gått ut industriprogrammet tjänar 18600 kronor per månad, fordon 17600 kronor per månad och energi 18100 kronor per månad. I snitt tjänar man mellan 900 och 1900 kronor mer per månad om man gått energi, fordons-, eller industriprogrammet jämfört med genomsnittet bland de yrkesförberedande programmen.

De som gått livsmedelsprogrammet tjänar i snitt 16000 kr/månad vilket är 700 kronor/månad mindre än snittet från de yrkesförberedande utbildningarna.

Vad ställer arbetslivet för krav?

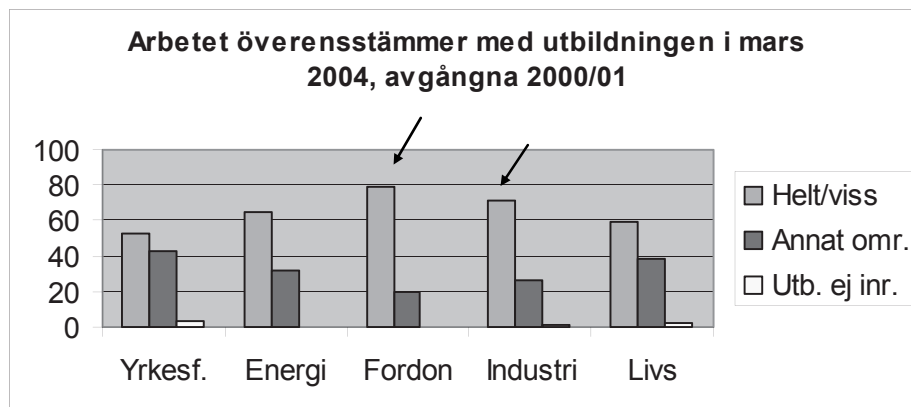
Om en utbildning är bra eller inte kan man ju mäta på olika sätt t ex om eleverna är nöjda, om arbetslösheten är låg eller vad säger arbetsgivaren. Vi kommer nedan att gå igenom uppgifter som visar på ”nöjdheten” med utbildningen.

¹¹ SCB UF 8g fråga 6a

Vi har tittat på ”arbetets överensstämmelse med utbildningen” i mars, tre år efter att man har avslutat sin gymnasieutbildning. Till att börja med så görs jämförelsen mellan de som gått yrkesförberedande program och de som gått det studieförberedande programmet. Det finns två saker att särskilt notera:

- För det första att cirka 36 procent av dem som gått yrkesförberedande utbildningar tycker att utbildningen stämmer överens med arbetslivet. Att utbildningen stämmer överens till ”viss del” svarar 17 procent.
- För det andra att 42 procent av dem som gått yrkesförberedande program tycker att utbildningen inte alls stämmer överens med arbetet. Det är en nästan lika hög siffra som för de studieförberedande programmen där 48 procent tycker att utbildningen inte alls stämmer med arbetet.

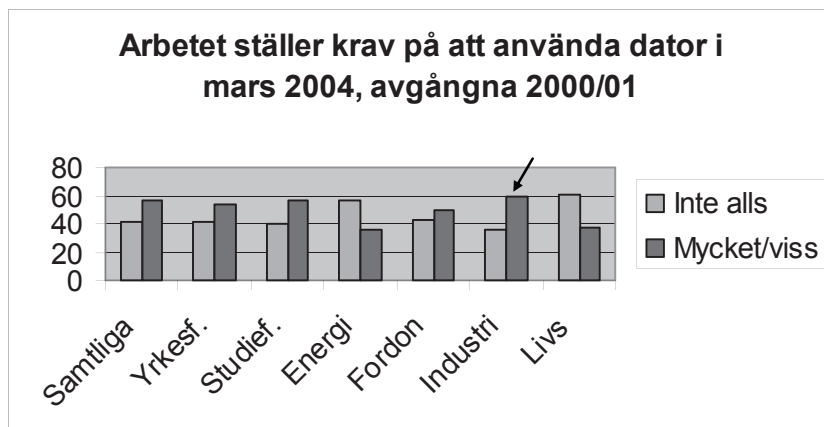
Många jobbar ju inte i de branscher de är utbildade i – så frågan är om 36 procent är en hög eller låg siffra?

Källa: SCB UF 86 Fråga 7a mars 2004

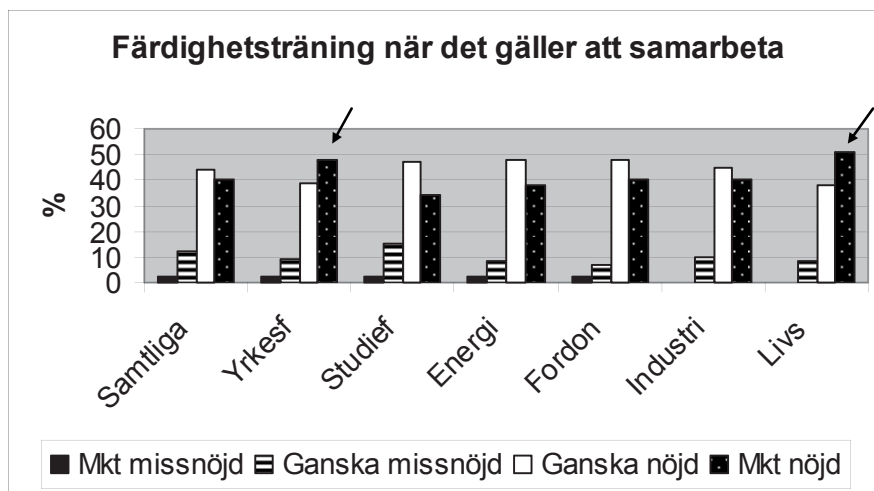
Diagrammet ovan visar om man tycker att andelen stämmer överens med utbildningen. I genomsnitt svarar 53 procent av elevernas som har gått yrkesförberedande utbildningar att de tycker att utbildningen helt eller till viss del stämmer överens med arbetet. Fordonsutbildningen ligger här mycket högt där 80 procent svarar att de helt eller till viss del anser att utbildningen stämmer överens med arbetslivet. Även de som gått industriprogrammet är mer nöjda än genomsnittet, där har 71 procent sagt att de anser att arbetet stämmer överens med utbildningen.

För att se vidare vad arbetslivet ställer för krav har vi också tittat på några frågor om krav på datorer, språk och social kompetens.

Källa: SCB UF 86 Fråga 10a mars 2004

När det gäller frågan om datoranvändning är det inte så stor skillnad mellan datoranvändandet om man gått en yrkes- eller studieförberedande utbildning. Bland dem som gått en yrkesförberedande utbildning är det 54 procent som svarar att arbetet ställer krav på att använda dator, jämfört med 57 procent bland dem som gått studieförberedande program. Störst är datoranvändandet bland dem som gått industriprogrammet, 59 procent, och lägst bland dem som gått energi- och livsmedelsprogrammet, drygt 35 procent.

Källa: SCB UF 86 Fråga 16a mars 2004

Allt fler arbeten idag ställer krav på social kompetens och att kunna samarbeta. Om man jämför de yrkesförberedande utbildningarna och de studieförberedande så är man något mer nöjd bland de som gått yrkesförberedande utbildningar när det gäller att samarbeta. 87 procent av de från yrkesförberedande är mycket eller ganska nöjda jämfört med 80 procent från de som gått studieförberedande program.

Allra mest nöjda med sin färdighetsträning när det gäller samarbete är de som gått livsmedels- och fordonsprogrammet – där är 89 procent respektive 88 procent ganska eller mycket nöjda.

5. Våra förslag till en bättre yrkesutbildning

Organisation

- Öka det regionala samarbetet när det gäller gymnasieskolan. Kommunerna måste samverka. Idag klarar inte de enskilda kommunerna av att hålla en tillräckligt hög kvalitet på utbildningen.
- Ett nära samarbete mellan företagen, fack och skola är avgörande för att kunna ha en utbildning med hög kvalitet som är aktuell.
- Öka utbytet av personal mellan näringsliv och skola.
- Använd skolans lärmiljöer till företagsintern utbildning.
- Inom vissa branscher räcker det inte med att samordna regionalt, då bör man ha ett nationellt resurscentrum med riksintag. Det kan innebära att en del av utbildningen kan ske på hemorten och sedan specialiseringen på annan ort.

Rekrytering

- Jobba med ambassadörer – kan vara tidigare elever eller tjejer och killar som jobbar i industrin – som är ute i grundskolor och berättar vad jobben och utbildningarna innebär.
- Praon i högstadiet bör användas för att introducera gymnasieutbildningar.
- Arbetsgivare, fack och gymnasieskolor bör ha ett närmare samarbete med syofunktionen i grundskolan.
- Det är viktigt med fler flickor på de industriinriktade utbildningarna. Enkönade miljöer – varken utbildningar eller arbetsplatser – attraherar inte ungdomar. Även arbetsplatserna måste bli mer aktiva med att ta tillvara både flickor och pojkar.
- Börja tidigt med att intressera flickor för teknik i nya former. Teknikum i Örebro är ett mycket bra initiativ.

I skolan

- I högre grad bör kärnämnen (de teoretiska) och karaktärsämnen kunna integreras.
- Kommunerna/regionen måste satsa på moderna och attraktiva lärmiljöer för att kunna attrahera elever och för att undervisningen ska kunna vara mer integrerad.
- I skolan är det viktigt med ett nära samarbete med branschen.
- APU bör förlängas och ligga tidigt under studierna.
- Företagen får betalt för de kostnader man har när det gäller arbetsplatsförlagd utbildning och certifieras ur lärandets synpunkt.
- De nationella programmen på industrisidan bör byggas ut när det gäller antal timmar för att kunna fördjupa kunskaperna.
- Utbildningen ska inte vare en återvändsgränd utan öppna även för vidare studier.

Bilaga 1

De nationella gymnasieutbildningarna riktade mot industrin

Vi kommer i denna rapport att gå igenom de olika utbildningarna på industrisidan, dit vi räknar energiprogrammet (EN), fordonsprogrammet (FP), industriprogrammet (IP) och livsprogrammet (LP).

Energiprogrammet (EN),

Energiprogrammet syftar till att ge grundläggande kunskaper för drift och underhåll av tekniska system inom kraftindustri, fastigheter och sjöfart samt för installation och service av VVS-, kyl- och värmepumpanläggningar. Programmet syftar även till att ge en grund för ett fortsatt lärande i arbetslivet och för vidare studier.

Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen ökar förståelsen för den yrkesverksamhet som programmet ska förbereda för och bidrar till utvecklingen av bland annat servicekänsla, kvalitet i det tekniska utförandet och förståelsen för företagens villkor.

Energiprogrammet har tre nationella inriktningar: drift- och underhållsteknik, sjöfartsteknik samt VVS- och kylteknik.

Programmet förbereder för yrken som kyltekniker, driftmaskinist, fastighetstekniker och VVS-montör.

Fordonsprogrammet (FP)

Fordonsprogrammet syftar till att ”utveckla grundläggande kunskaper för arbete med service och underhåll av fordon och flygmaskiner samt med transporter med hjälp av fordon”. Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen anses viktig för att möta de reella krav yrket ställer och förstå en yrkeskultur som råder inom branschen.

Arbetsplatsförläggningen bidrar till utvecklingen av bland annat servicekänsla, kvalitet i det tekniska utförandet och förståelsen för företagandets villkor.

FP har fem nationella inriktningar: flygteknik, karosseri, maskin- och lastbilsteknik , personbilsteknik samt transport.

Programmet förbereder för yrken som yrkesförare, billackerare, bilskadereparatör och flygmekaniker.

Industriprogrammet (IP)

Industriprogrammet syftar till att ge grundläggande kunskaper för arbete såväl inom industriell produktion som andra områden av arbetslivet där kompetens för tillverkning, underhåll och service efterfrågas.

Den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen anses viktig för att möta de reella krav yrket ställer och förstå den yrkeskultur som råder inom branschen. Arbetsplatsförlagningen bidrar till utvecklingen av bland annat servicekänsla, kvalitet i det tekniska utförandet och förståelsen av företagandets villkor.

Programmet förbereder för yrken som svetsare, verktygsmakare, CNC-operatör verkstadsmekaniker och processoperatör.

Livsmedelsprogrammet (LP)

Livsmedelsprogrammet (LP) syftar till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom livsmedelsindustri, detaljhandel och närliggande områden som till att ge en bred bas för arbete inom hela livsmedelsområdet. Programmet ger framförallt kunskaper om produktion och hantering av livsmedel. Den arbetsplatsförlagda delen i utbildningen är viktig för att eleven ska få möta de reella krav som yrket ställer och förstå den yrkeskultur som råder inom branschen.

Programmet förbereder för yrken som mejerist, bagare, konditor, slaktare, charkuterist och styckare.

Rapporten beställs från LO-distribution:
lo@strombergdistribution.se
026-24 90 26

Maj 2005
ISBN 91-566-2177-9
www.lo.se